

Gekerstende oude heilige plaatsen. Een oproep.

Door Klaas Geertsma

Rechts van de ingang, bij kerkuitgaan, van de kerk van Anloo maakt een grote veldkei deel uit van het gebouw. Is het een overblijfsel van een ouder prehistorisch heiligdom op dezelfde plaats? Naast veel Drentse kerken liggen veldkeien in de directe nabijheid op de kerkterreinen. Zo'n 1000 jaar geleden werden de oude heilige plaatsen gekerstend. Zijn deze stenen restanten van oude heiligdommen als menhirs of steenkringen? Foto's Govert van Noord.

Bij de kerk van Den Burg op Texel maakt een veldkei op precies dezelfde wijze deel uit van het gebouw. Ook deze ligt bij het kerkuitgaan rechts van de ingang. Komt het bij meer kerken voor tussen Anloo en Den Burg en op andere plaatsen op de oude gronden? Kent u voorbeelden, geeft die dan door aan de auteur van dit stukje. Het vermoeden bestaat dat de plaatsing van de steen en de 'richting' van de kerk met elkaar te maken hebben.

D *De vroegste stenen Christelijke kerken van ons land herbergen mogelijk in hun constructie prehistorische elementen. Dit is zichtbaar bij de kerk van Anloo (links) en de kerk van Den Burg op Texel (rechts). Bij beide kerken zijn keistenen geïntegreerd in het bouwwerk. Beide stenen bevinden zich rechts van de ingang. In Engeland is een precies gelijke situatie bekend bij een vroeg Christelijke kerk. De stenen werden niet voor fundering gebruikt, aangezien ze voor het grootste deel buiten het bouwwerk uitsteken. En omdat de muur er maar een hoekpunt overheen gemetseld is, kan het niet anders dan dat de stenen er al gelegen hebben voordat er met de bouw van de kerken werd begonnen. Ze behoorden bij het bouwplan van het heiligdom.*

Het lijkt er op dat ze voor de kerkganger zichtbaar moesten zijn. De stenen zijn mogelijk restanten van oudere prehistorische voorchristelijke heiligdommen die op dezelfde plaatsen lagen. Die kunnen de vorm hebben gehad van één of meerdere staande stenen, de 'menhirs', of een steenkring, een 'henge'. Daar is echter niet meer achter te komen omdat in ons land geen van dergelijke bouwwerken zijn aangetroffen. Hunebedden 'dolmens' stammen echter uit hetzelfde tijdvak en worden ook in landen aangetroffen waar menhirs en steenkringen veelvuldig voorkomen, zoals Engeland, Ierland, Frankrijk en Portugal. In België en Duitsland zijn ook nog een paar menhirs en een enkele steenkring aanwezig. Denemarken kent ze ook, maar die zijn van een wat jongere datum, maar nog wel prehistorisch. Langs de gehele noordwestelijke rand van Europa worden ze aangetroffen. Al deze bouwwerken behoren tot de neolithische Megalithencultuur. Gezien het gegeven dat hunebedden tot die cultuurfase behoren is het niet uit te sluiten dat in onze streken daarnaast ook menhirs en steenkringen waren opgericht.

Het is bekend dat tijdens de kerstening van Europa in de vroege Middeleeuwen, ongeveer 1000 jaar geleden, er heel wat oude heidense heiligdommen zijn gesloopt. Een groot deel echter werd heel gewoon door de Kerk ingelijfd, simpel door ze te kerstenen. In Spanje, Portugal, Frankrijk, Ierland en Engeland zijn fraaie voorbeelden te zien van complete hunebedden of menhirs die in de

kerkmuren zijn ingemetseld, of binnenin het gebouw of op het bijbehorende terrein staan. Bovenop losstaande menhirs in het veld werden kruizen geplaatst. De kerstening heeft meerdere eeuwen in beslag genomen, maar uiteindelijk werden alle oude gewijde heidense heiligdommen en cultusplaatsen er aan onderworpen. Het is bekend dat het volk in het begin in de nieuwe heiligdommen ook oude goden bleef aanbidden. Muurschilderingen wijzen daar ook op. De kerk had het goed gezien; neem de oude heilige plaatsen over waar het volk samenkomt voor hun rituelen en erediensten, introduceer beetje bij beetje de nieuwe godsdienst en het volk keert zich niet af, maar vereert daarna vanzelf de Kerk op dezelfde plaatsen en blijft ze bezoeken.

In sommige Keltische streken van Europa zegt men wanneer men vraagt of iemand naar de kerk gaat 'Am bheil thu dol d'on clachan?' - 'Gaat u naar de stenen?' Er is een Welsh gezegde dat vermoedelijk nog uit de tijd van de kerstening stamt, het brengt de oude en de nieuwe godsdienst samen: 'Da yw'r maen gyda 'r Efengyl'- 'Elke steen is goed, als 't maar een christelijke is'. Niet alleen materiële zaken werden gekerstend, ook vele namen van heidense goden en godinnen werden omgezet in christelijke bewoordingen. Zo is St. Anne, afgeleid van de god 'Santan' de oude god van het vuur. Kan het zijn dat de namen van dorpen Annen en Anloo in Drenthe met die god te maken hebben. Zijn vuur brandde op gezette tijden op de heilige plaatsen doorheen grote delen van heidense Europa. In veel van die plaastaanduidingen komt het woord 'An' voor. En het woord 'loo' tenslotte is ook een aanduiding voor een heilige plaats.

Kent u kerken met een ingemetselde steen als bij de kerken van Anloo en Den Burg, of weet u of er al eens over geschreven is, wilt u dat dan doorgeven aan de auteur van dit artikeltje? Bij voorbaat dank. Een volgende keer ga ik in op de mogelijke betekenis van de steen en de 'richting' van de kerk.

Literatuur: 'De megalieten bouwers' van Francis Hitching, Amsterdam Boek, 1978.